

**ГАДААДЫН ЗАРИМ ОРНЫ ХУУРАМЧ ЭМИЙН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ,
ХУДАЛДААНЫ ХЯНАЛТ БОЛОН ХУУРАМЧ ЭМИЙН ЭРГЭЛТИЙН
ТАЛААРХ МЭДЭЭЛЭЛ, ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ**
(Мэдээлэл лавлагаа)

Р.Хатанбаатар, Г.Чулуун,
А.Пагма, Ө.Мөнхтунгалаг

MEDICRIME конвенц

Эмийн бүтээгдэхүүнийг хуурамчаар үйлдвэрлэх болон төстэй гэмт хэргийн эсрэг тэмцэх конвенц (*The Medicrime Convention Combating counterfeiting of medical products and similar crimes - MEDICRIME*)-ийг 2010 оны 12 дугаар сарын 9-нд Страсбург хотноо Европын Зөвлөлийн Сайд нарын хорооноос батлан гаргажээ. Конвенц нь оролцогч орнууддаа эмийн бүтээгдэхүүн, идэвхтэй бодисууд, дүүргэгч, компонент, материал, бусад холбогдох зүйлсийг санаатайгаар хуурамчаар үйлдвэрлэх, нийлүүлэх, худалдах тохиолдолд эрүүгийн хариуцлага ноогдуулахаар үндэсний хууль тогтоомждоо тусгахыг зөвлөмж болгосон олон улсын эрүүгийн хууль тогтоомжтой холбоотой баримт бичиг юм.

Конвенц нь мөн эмийн бүтээгдэхүүнийг хуурамчаар үйлдвэрлэх явдалтай холбоотой асуудлаар үндэсний болон олон улсын хэмжээнд төрийн байгууллагууд хамтран ажиллах, үндэсний хэмжээнд зохицуулалт хийх, хуурамч эмийн бүтээгдэхүүний хохирогчид, гэрчийг хамгаалах зэрэг үйл ажиллагааны суурийг бүрдүүлсэн баримт бичиг болно.

Конвенцийн дагуу оролцогч улс бүр доор дурдсан үйлдлүүдэд үндэсний хууль тогтоомжоороо хариуцлага хүлээлгэх үүрэгтэй. Үүнд:

- эмийн бүтээгдэхүүн, идэвхтэй бодисууд, дүүргэгч, компонент, материал, бусад холбогдох зүйлсийг санаатайгаар хуурамчаар үйлдвэрлэх (зүйл 5);
- хуурамч эмийн бүтээгдэхүүн, идэвхтэй бодисууд, дүүргэгч, компонент, материал, бусад холбогдох зүйлсийг санаатайгаар нийлүүлэх, худалдах. Үүнд нийлүүлэх гэдэгт зуучлах, брокер хийх, худалдан авах, зарах, бэлэглэх, сурталчлахтай холбоотой аливаа үйлдлийг ойлгоно (зүйл 6);
- эмийн бүтээгдэхүүнийг хуурамч биш гэж хэрэглэгчдийг төөрөгдөлд оруулах зорилгоор тухайн бүтээгдэхүүнтэй холбоотой аливаа баримт бичгийг хуурамчаар үйлдэх (зүйл 7);
- төстэй гэмт хэргүүд, тухайлбал, эмийн бүтээгдэхүүнийг холбогдох зөвшөөрөлгүйгээр үйлдвэрлэх, нийлүүлэх (Зүйл 8).

Конвенцид нэгдэн орсон улс бүр энэ конвенцээр тогтоогдсон хууль бус үйлдэлд буруутай аливаа хуулийн этгээдийн эсрэг бодитой, үр дүнтэй арга хэмжээ, үүний дотор эрүүгийн болон эрүүгийн бус, мөнгөн шийтгэл оноосон байхаар шаардлагатай хууль тогтоох болон бусад арга хэмжээг авах үүрэгтэй. Тухайлбал:

- аж ахуйн тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг нь түр буюу бүрмөсөн хориглох;
- шүүхийн хяналтанд байлгах;
- шүүхийн шийдвэрээр аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулах субъектыг нь татан буулгах;
- хууль бус үйлдэл хийхдээ ашиглаж байсан эмийн бүтээгдэхүүн, идэвхт бодис, туслах чанарын бодисууд, материал болон бараа, баримт бичиг зэргийг хураан авах, устгах.

Конвенцид оролцогч орнуудын эрх зүйн зарчим ёсоор эмийн бүтээгдэхүүнийг хуурамчаар үйлдвэрлэсний төлөө хуулийн этгээдэд хүлээлгэх хариуцлага нь эрүүгийн, иргэний болон захиргааны хэлбэртэй байж болно. Ийнхүү хуулийн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэсэн

нь хууль бус үйлдэлд холбогдсон хувь этгээдийг эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөхгүй. Жишээлбэл, хуурамч эм үйлдвэрлэн шийтгэгдсэн компанийн холбогдох ажилтан нь ч эрүүгийн хариуцлага хүлээнэ гэсэн үг.

2013 оны 8 дугаар сарын байдлаар конвенцид нэгдэх хүсэлтээ гаргаад байгаа Австри, Исланд, Итали, Кипр, Герман, Португали, Орос, Финлянд, Франц, Швейцар зэрэг 22 улс байна. Эдгээр улсын тоонд Израиль, Марокко, Гвиней зэрэг Европын биш орнууд байна.

MEDICRIME конвенц хүчин төгөлдөр болохын тулд 5 орон, түүн дотор Европын Зөвлөлийн 3 орон конвенцийг соёрхон баталсан байх шаардлагатай. Соёрхон баталсан орон нь Конвенц ёсоор өөрийн хууль тогтоомждоо зохих өөрчлөлтүүд оруулах ёстой. Ийнхүү үндэсний хууль тогтоомждоо өөрчлөлт оруулахад тодорхой хугацаа шаардлагатай байгаагаас шалтгаалан конвенцид гарын үсэг зурсан орнуудын зүгээс конвенцийг соёрхон батлах ажил нэлээн удаан хугацаагаар үргэлжилж байна. 2013 оны 8 дугаар сарын байдлаар конвенцид гарын үсэг зурсан улсуудаас Украин, Испани улсууд соёрхон батлаад байна.

Захиалгын дагуу ОХУ, БНХАУ, АНУ, БНКаЗУ, Украин улсуудад хуурамч эмийн худалдаа, үйлдвэрлэл, хуурамч эмийн эргэлтийн талаарх мэдээллийг доор хүргэж байна. Эдгээр улсуудаас ОХУ, БНКаЗУ, Украин улсууд нь тус конвенцид нэгдэн орсон байна.

Оросын Холбооны Улс

Тус улсад хуурамч эмийн худалдаа, үйлдвэрлэлийн асуудал харьцангуй хожим яригдаж эхэлсэн ба ийм мэдээлэл анх 1997 онд Красноярскийн эмийн үйлдвэрт полиглюкин хэмээх дуслын тариаг хуурамчаар үйлдвэрлэсэн болох нь тогтоогдсоноор анхаарлын төвд орсон байна.

Харин өнөөдрийн байдлаар ОХУ-ын Төрийн Думын депутат Антон Беляковын тодорхойлон хэлснээр ОХУ-д хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаа, эргэлтийн асуудал үндэсний гамшигийн хэмжээнд хүрсэн байна⁴⁴.

ОХУ-д одоо болтол эмийн зах зээл дэх хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдааны талаарх нэгдсэн статистик байхгүй гэсэн мэдээлэл байгаа ба ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны мэдээлснээр эмийн зэх зээлд борлуулагдаж байгаа 10 эмийн нэг нь хуурамч эм юм. Ийм төрлийн хуурамч бүтээгдэхүүний худалдаа нь 200-300 сая долларын хэмжээнд эргэлдэж, эмийн худалдааны нийт эргэлтийн 10-15 хувийг эзэлж байна. Оросын Худалдаа аж үйлдвэрийн танхимын мэдээгээр хуурамч эмийн худалдаа эмийн худалдааны нийт эргэлтийн 60 хүртэл хувийг эзэлж байна гэсэн бол харин ОХУ-ын эмийн үйлдвэрлэл, худалдаанд хяналт тавьдаг төрийн байгууллага болох Росздравнадзор-ын зүгээс зах зээлд борлуулагдаж байгаа 100 эмийн долоо нь хуурамч байгаа талаар мэдээлсэн⁴⁵.

2009 онд ОХУ-ын эмийн зах зээлд борлуулагдсан 20 цувралын 14 нэр төрлийн хуурамч эмийг хураасан бол 2012 онд 33 цувралын 13 нэр төрлийн хуурамч эмийг хураасан бөгөөд эдгээрийн 55 хувь нь гадаадын үйлдвэрлэгчийн, 45 хувь нь ОХУ-ын үйлдвэрлэгчдийн эмийг хуурамчаар үйлдвэрлэсэн байна⁴⁶.

Эмийн зах зээл жилээс жилд түргэн хурдацтай хөгжиж байгаа нь энэ зах зээлд хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаа нэмэгдэхэд нөлөөлж байна гэж үздэг байна. Өнөөдөр Орост эмийн худалдаанд 18 мянган нэр төрлийн эм, эмийн бүтээгдэхүүн худалдаалагдаж, эмийн бөөний худалдааны 3000 орчим томоохон компани үйл ажиллагаа явуулдаг бол

⁴⁴Оборот фальсифицированных лекарств в России. <http://citofarm.ucoz.ru/>

⁴⁵ Мөн тэнд

⁴⁶Итоги государственного контроля качества лекарственных средств за 2012 год. www.roszdravnadzor.ru

эм худалдаалдаг жижиг фирмүүд нь том компаниудаас 20 дахин олон ажээ. Мөн 7000 орчим аж ахуйн газар эмийн жижиглэнгийн худалдаанд бүтээгдэхүүнээ нийлүүлж, 700 орчим оросын эмийн үйлдвэрүүд эм, эмийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж байна.

Хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаа, хуурамч эмийн эргэлтийн асуудал нь зөвхөн хэдхэн улс орны асуудал биш бөгөөд эмийн зах зээл нь ашиг, орлогоороо зэвсэг, мансууруулах бодисын наймааны дараа 3 дугаарт ордог байна. Шинжээчдийн тооцоолсоноор дэлхийд зөвхөн нэг жилд хуурамч эмийн худалдаанаас 75 тэрбум долларын ашиг олдог ажээ⁴⁷.

2010 онд ОХУ-ын Төрийн Думаас баталсан “Эмийн эргэлтийн тухай” (Об обращении лекарственных средств) Холбооны хуулиар эмийн аюулгүй байдал, чанар, үр нөлөөнд тавих төрийн зохицуулалтыг хуульчилжээ.

Харин хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаа эрхэлсэн хүмүүст хариуцлага тооцох тодорхой эрх зүйн зохицуулалт ОХУ-д байхгүй, ОХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 238 дугаар зүйл буюу аюулгүй байдлын шаардлагад нийцээгүй бараа, бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэсэн, хадгалсан, зөөвөрлөсөн, борлуулсан этгээдэд ногдуулах хуулийн заалтын дагуу хуулийн хариуцлага хүлээлгэдэг байна.

Оросын Холбооны Улс нь Эмийн бүтээгдэхүүнийг хуурамчаар үйлдвэрлэх болон төстэй гэмт хэргийн эсрэг тэмцэх конвенцид (*The Medicrime Convention Combating counterfeiting of medical products and similar crimes - MEDICRIME*) 2011 оны 10 сард нэгдэн орсон ба энэхүү конвенцийг соёрхон батлах болон хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаатай хийх тэмцлийг эрчимжүүлэхийн тулд тодорхой хууль, эрх зүйн актуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагатай гэж үзэн одоогоор ийм хуулийн төслийг ОХУ-ын Эрүүлийг хамгаалах яамнаас боловсруулан бэлтгэсэн байна⁴⁸.

Дээрх төсөлд Конвенцийг соёрхон батлахын тулд ОХУ-ын Эрүүгийн хууль, Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль, Захиргааны зөрчлийн тухай хууль, Хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах үндсийн тухай хууль, Эмийн эргэлтийн тухай хуулиудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар тусгажээ.

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс

Хятад улсад хэдийгээр хуурамч эмийн статистик тоо баримт байхгүй ч Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллага болон АНУ-ын Хоол хүнс, эмийн захиргааны газрын 2007 онд нийтэлсэн мэдээллээр дэлхийн хэмжээний хуурамч эмийн 5-10 хувь нь Хятад улсад үйлдвэрлэгдсэн байна⁴⁹. Хөгжиж буй улсуудын хувьд хуурамч эмийн зах зээлд Хятадын бүтээгдэхүүн 10-аас дээш хувийг эзэлсэн байна.

Нинша Жинхуй эмийн ХХК, Нинша Тай эмийн ХХК, Хятад-Куанда эмийн үйлдвэр, Нинша Хай Юан Куанда эмийн үйлдвэр, Нинша Гуа Кан эмийн ХХК, Нинша Хуа Кан эмийн ХХК, Нинша Кан Жиэ эмийн ХХК, Нинша Жинюан эмийн ХХК, Нинша Бао Кан эмийн ХХК зэрэг хуурамч эм үйлдвэрлэсэн 9 компани байдаг бөгөөд 20 төрлийн хуурамч эм үйлдвэрлэсэн байна. Тухайлбал: Рун Ци капсул (хүчирхэг капсул), Залуужих Чи Рун капсул, Gymboree капсул, бөөрний эм гэх мэт.

⁴⁷Оборот фальсифицированных лекарств в России. <http://citofarm.ucoz.ru/>

⁴⁸Проект федерального закона «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации для ратификации Конвенции Совета Европы «О борьбе с фальсификацией медицинской продукции и сходными преступлениями, угрожающими здоровью населения» (Конвенция «Медикрим»)». regulation.gov.ru

⁴⁹Амьдрал таймс .www.ce.cn

Хятад улсад эмийн аюулгүй байдал, чанарын хяналтыг Хятадын Хүнс ба Эмийн Хянан шалгах төвөөс хариуцан гүйцэтгэдэг бөгөөд жил бүр хууль бусаар сурталчлан борлуулсан хуурамч эмийн жагсаалтыг нийтэд зарладаг байна. Тухайлбал, 2012 оны байдлаар нийт 29 аж ахуйн нэгж, 30 гаруй эмийг хуурамчаар үйлдвэрлэсэн болохыг жагсаалтаар гаргажээ.

Хятадад эмийн чанарт тавих хяналт, хуурамч эмийг илрүүлэх асуудалд ихээхэн анхаарал тавьдаг ба чанарын шаардлага хангаагүй эм, эмийн бүтээгдэхүүнийг шуурхай шалган тогтоох зорилгоор хөдөлгөөнт, экспресс лабораториудыг ажиллуулдаг байна.

“БНХАУ-ын Эрүүгийн хууль”-ийн 141 дүгээр зүйлд заасны дагуу хуурамч эм үйлдвэрлэж, худалдаалж хүний биед ноцтой хохирол учруулсан тохиолдолд гурван жилийн хугацаагаар хорих, худалдааны үнийн дүнгийн 50-200 хувиар торгоно. Хүний биед хүнд ноцтой хохирол учруулсан бол 3-10 жил хорьж, худалдааны үнийн дүнгийн 50-200 хувиар торгоно. Хүний амь эрсдэх буюу хүний эрүүл мэндэд онцгой ноцтой аюул учруулбал 10-аас дээш жил хорих, бүх насаар нь хорих буюу цаазаар авах ялаар шийтгэж худалдааны үнийн дүнгийн 50-200 хувиар торгох буюу эд хөрөнгийг нь хураана.

“БНХАУ-ын эмийн захиргааны тухай хууль”-ийн 74 дүгээр зүйлд заасны дагуу эмийн үйлдвэрлэл, худалдааны хуулийг зөрчих болон бусад хууль зөрчвөл эмийн үйлдвэрлэл, худалдааны үнийн дүнгийн хэмжээг 2-5 дахин нугалж торгоно. Эмийн зөвшөөрөгдсөн баталгаат бичиг баримтыг хүчингүй болгоно. Мөн захиалгат үйлдвэрлэлийг зогсоож түдгэлзүүлнэ.

Ноцтой тохиолдолд “Эмийн үйлдвэрлэлийн тусгай зөвшөөрөл”, “Эм худалдаалах тусгай зөвшөөрөл”, “Эмчилгээ сувилгааны байгууллагын тусгай зөвшөөрөл” зэргийг хүчингүй болгоно. Хуулийн дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

БНХАУ нь MEDICRIME конвенцид нэгдээгүй.

Америкийн Нэгдсэн Улс

Тус улсад эмийн үйлдвэрлэл, худалдаа, хяналтын асуудлыг АНУ-ын Хүнс, эмийн хяналтын хорооны (FDA- Food and Drug Administration of USA) эрхлэх чиг үүргийн хүрээнд хариуцан зохицуулдаг. Хүнс ба эмийн тухай хуулиар */Food and Drugs Act of 1906⁶⁰* эмнэлгийн зориулалттай эм, биобэлдмэл, оношлуур, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхт бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэх, импортлох, экспортлох, хадгалах, худалдах, түгээх, хэрэглэх, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах үйл ажиллагаатай холбогдсон харилцааг зохицуулж Нэгдсэн улсын 200 орчим хуулинд тусгагдсан байдаг.

Хүнс, эмийн хяналтын хороо нь эмийн аюулгүй байдлыг хангах дараах чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байна.

- эмийн худалдаа, хэрэглээний аюулгүй байдал,
- эмийн гаж нөлөөний хяналт,
- эзэм бэлдмэлийн зөвлөх,
- хуурамч эмийн хяналт,
- эм ханган нийлүүлэгчээс өвчтөнүүдэд баталгаатай эм бэлдмэл нийлүүлж байгаа эсэхэд тавих хяналт.

Дээрх эмийн хяналтын үйл ажиллагааны хүрээнд дараах хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна.

- олон нийтэд зөвлөх,
- нийтээр хэрэглэж заншсан эм,

⁶⁰АНУ-ын Хүнс, эмийн хяналтын хороо, <http://www.fda.gov/> U.S. Food and Drug Administration

- эмийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, чанарын талаарх ерөнхий мэдээлэл,
- жоргүй олгох эмийн бүтээгдэхүүний зохицуулалт,
- хүүхдийн эмийн бүтээгдэхүүний талаар,
- жижиг бизнес эрхлэгчдэд үзүүлэх дэмжлэг,
- эмийн хяналтын чиглэлийн үйл ажиллагааг бусад хуулинд нийцүүлэх,
- эм ханган нийлүүлэгчдэд тусгай зөвшөөрөл, баталгаажилт.

Хүнс, эмийн хуулиар⁵¹ *121 U.S.C. United States Code, 2012 Edition Title 21 - FOOD AND DRUGS CHAPTER 13 - DRUG ABUSE PREVENTION AND CONTROL/ хууль бус эмийн үйлдвэрлэл, худалдаанд тавих хяналтын чиг үүрэг бүхий Эмийн хяналтын хууль сахиулах байгууллага /Drug Enforcement Administration (DEA)/ дараах чиг үүргийн хүрээнд үйл ажиллагаа явуулдаг.*

Тус хуулиар дээрх байгууллагын эрх, үүрэг, стандартын шаардлага хангаагүй эм, бэлдмэл үйлдвэрлэсэн, худалдсан, энэ төрлийн эм, бэлдмэлийг бусад орноос экспортлох, импортлохтой холбоотой асуудлууд болон гэмт этгээдэд оногдуулах хариуцлагыг асуудлуудыг зохицуулсан байна. Эмийн хяналтын хууль сахиулах байгууллага нь хуулийн дагуу энэхүү асуудлыг зохицуулах бөгөөд эмийн хууль бус худалдаа, үйлдвэрлэлийн талаар хяналт тавьдаг бусад байгууллагуудтай хамтран ажиллахын зэрэгцээ дотоодын болон олон улсын зах зээлд хууль бусаар нэвтэрч буй энэ төрлийн гэмт хэргийг бууруулахад чиглэсэн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэн ажилладаг. Тус байгууллага нь хууль бус эмийн худалдаа, үйлдвэрлэлтэй тэмцэхээс гадна мансууруулах бодисын худалдаа, үйлдвэрлэлийн талаарх асуудалд түлхүү анхаарлаа хандуулан ажилладаг байна.

Хууль бус эм, мансууруулах бодисын худалдаа, үйлдвэрлэлтэй тэмцэх муж, улсын бодлогын хүрээнд Интерпол, гадаадын бусад орны энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллагатай хамтарч ажиллахын зэрэгцээ олон улсын мансууруулах бодисын талаарх хяналтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэн ажилладаг.

АНУ-ын Холбооны мөрдөх товчооноос хуурамч эмийн худалдаа, үйлдвэрлэлтэй тэмцэх зорилгоор муж, улсуудын үндэсний эмийн зөвлөл, худалдааны комисс, Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах байгууллага зэрэг бусад агентлагуудтай хамтран ажилладаг.

Хуурамч эм гэж үйлчлэгч бодис, үйлдвэрлэгчийн нэрийг ашиглан санаатайгаар болон ашиг олох зорилгоор тухайн бүтээгдэхүүнийг хуурамч шошго хэрэглэж дуурайлган үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг ойлгох бөгөөд Олон улсын болон худалдааны нэршил бүхий эмийн аль алиныг нь хуурамчаар үйлдвэрлэж, дараах шинжийг дангаар нь эсвэл хослуулан агуулсан байдгийг дурджээ. Үүнд: Эмийн найрлага стандартын бус, идэвхгүй үйлчлэгч бодис агуулсан, хуурамч савлалттай байх зэрэг нийтлэг зөрчлүүд илэрдэг байна.

Гэмт хэрэг ба эрүүгийн процессын тухай хуулийн 2 хэсгийн 13 бүлгийн 2320 зүйл хуурамч бүтээгдэхүүний хууль бус үйл явуулсан гэмт этгээдэд оногдуулах ялын хэмжээг хуульчилсан байна. */U.S. Code: Title 18 - CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE Title 18 › Part I › Chapter 113 › § 2320 › Title 18 › Part I › Chapter 113 › § 2320 - Trafficking in counterfeit goods or services/*⁵²

⁵¹ АНУ-ын хуулийн сан, <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/21/chapter-13>

⁵² АНУ-ын хуулийн сан, <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2320> <http://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2320>

Зөвлөх комданиудаас явуулсан судалгааны дүнгээс үзэхэд хэдийгээр АНУ-д эмийн зах зээлд хуурамч эмийн үйлдвэрлэл, худалдаанаас хамгаалах орчин үеийн тогтолцоо, хатуу, чанга хяналттай боловч эмийн зах зээлд эргэлдэх нийт эмийн 10-20 хувь нь хуурамч эм байдаг ажээ.⁵³ Вирусын эсрэг эм, сэтгэцэд нөлөөлөх үйлчилгээтэй эмүүдийг хамгийн ихээр хуурамчаар үйлдвэрлэдэг байна.

Холбооны мөрдөх товчооны тайланд тусгагдсанаар жил бүр энэ төрлийн гэмт хэргийн гаралт 1200 гаруй тохиолдол бүртгэгдэж, 300 орчим хүн сэжигтнээр саатуулагдаж, 1993-2010 оны байдлаар 5702 хүн баривчлагдаж, 4748 хүн шийтгэгдэж, нийтдээ 11 тэрбум долларын хохирол учирсан байна.

Бүгд Найрамдах Украин Улс

Украины парламентын депутат (Н. Петренко, 2013)-ын тэмдэглэсэнээр, эргэлтэд байгаа улсын бүртгэлд орсон нэр бүхий 650 эмийн гуравны нэг нь чанаргүй, хуурамч бүтээгдэхүүн байна. Эрх бүхий байгууллагын шалгалтаар 2011 онд Украин улсын хэмжээнд нийт 3.5 сая боодол хуурамч эм илэрч хураагдаж устгагджээ. Энэ нь 2009 оныхоос 15 дахин их үзүүлэлт⁵⁴ юм. Украины Дээд Рада-гийн Түр ажлын хэсгээс салбарын яамны холбогдох үйл ажиллагаанд хийсэн шалгалтын тайланд “хуурамч эмийн тархалт” зөвхөн салбарын үйл ажиллагааны хүрээгээр хязгаарлагдахгүй, хариуцлагыг, хэрэгжүүлэх шатны, хууль хяналтын ...бусад байгууллагууд ч хамт үүрэлцэх ёстой гэж онцлон дурджээ.

Үйлчилж буй хууль тогтоомж ёсоор бол хуурамч эм илэрсэн тохиолдолд тухайн бүтээгдэхүүний борлуулалтыг орон даяар даруй зогсоож, улмаар ханган нийлүүлэгчид (үйлдвэрлэгч) буцаан, зохих хараа хяналтын дор устгах учиртай. Гэтэл Эмийн хяналтын улсын алба (Держлікслужба України) -ны гаргасан тогтоол шийдвэрийг аптекууд нь “тоодоггүй” биелүлдэггүй байдал газар авсан. Украины Эм хяналтын улсын албанаас 2012–2013 онд хууль хяналтын байгууллагуудад 116 удаа албан бичиг явуулж, нэр бүхий хуурамч эмийн борлуулалтыг журмын дагуу таслан зогсоохыг хүссэний дөнгөж 41-д нь хариу авчээ.

«Хуурамч эмийн худалдаа борлуулалтад хяналт тавих үүргийг, Украинд, их бага хэмжээгээр 25 байгууллага зэрэгцээ байдлаар давхар давхар үүрч байгаа нь тэдгээрийг хэрэг дээрээ бүгдийг, эцсийн дүндээ, хариуцлага үл хүлээгч “хагас үүрэгтэн болгож” байна гэж үздэг. Тиймээс, эмийн худалдаанд тавих хяналт сул байдлыг өөрчлөхийн тулд, хяналтын чиг үүрэгтэй байгууллагуудын ажиллагааг юун түрүүн уялдуулан зохицуулах шаардлагатай юм. Үүнээс гадна, эмийн бүтээгдэхүүнийг тусгайлан кодлох замаар эм нэг бүрийн, гаалиас аптек, аптекаас хэрэглэгч хүртэлх бүх урсгал хөдөлгөөнийг хянах бүртгэлийн нэгдсэн систем нэвтрүүлэх асуудал яригдаж, үүний зарим хэсэг нь түрүүчээсээ хэрэгжиж эхэлсэн.

Хэрэв хуурамч эм оруулсан, үйлдвэрлэсэн, борлуулсан бол уг үйлдлийгээ төлөө эм ханган нийлүүлэгч, эмийн бизнес эрхлэгчид одоогийхоосоо илүү чанга хариуцлага хүлээх ёстой; гэсэн байр суурийг Украины зарим хууль тогтоогчид илэрхийлсээр байдаг.

Зарим хуульд өөрчлөлт оруулах тухай [2012.7.04-ний өдрийн №5038-IV] хуульд, гадаадаас эмийн бүтээгдэхүүнийг импорлохдоо лицензжүүлэх тухай заасан. Тэнд “.. Украинд гадаадаас эм, эмийн бүтээгдэхүүн импортлохдоо тэдгээрийг лицензжих дамжлагаар заавал оруулна” гэжээ. 2013.3.01-нээс хэрэгжсэн хуулийн уг заалт эм импортлогчдыг төдийгүй хэрэглэгчдийн ашиг сонирхлыг давхар хөндөн, олон нийтийн дунд нэг хэсэгтээ маргаан хэлэлцүүлгийн сэдэв болж байв.

⁵³Некачественных лекарств больше, чем подделок. <http://www.apau.org.ua>

⁵⁴Зах зээл дэх хуурамч эм бүтээгдэхүүний тоо хэмжээ өссөн үү, эсхүл хяналтын давтамж чанар сайжирснаас зөрчлийн илэрц ихэссэн үү гэдэг нь тодорхой биш.

Фарм Украина ассоциаци “хуулийн энэ зохицуулалт тухайн чиглэлийн бизнесийг боогдуулах, улмаар эм эмийн бүтээгдэхүүний нийлүүлэлийг багасгаж хомсдол үүсгэнэ” гэж (2013.02.05) үздэг. Одоогоор хуулийн хэрэгжилтийн байдал, шийдвэрийн нөлөөлийг дүгнэж цэгнэхээр хугацаа хараахан болоогүй байна. Асуудал өмнө нь, 2005 онд “гадаадаас импортлож байгаа эм эмийн бүтээгдэхүүний чанарт улсын нэгдсэн хяналт тавих журмын тухай” Украины Засгийн газрын тогтоол (№905) -оор нэгэнт зохицуулагдсан байсан. Эмийн импортын лиценз авагч байгууллага бүтээгдэхүүнээ шинжлэх өөрийн лабораторитой байх шаардлага нь импортлогчийн хүч хөрөнгөөр хэрэгжихээс гадна эмийн чанарын шинжилгээний давхардсан хяналтыг үүсгэхээр байна гэсэн шүүмжлэл нэлээн гарчээ.

Украины эм хангамжийн салбарын мэргэжилтнүүдийн үзэж байгаагаар эм, эмийн төрлийн дотоодын бүтээгдэхүүний чанарт гадаадынхаас илүү нухацтай анхаарах ёстой юм. Украинд гадаадаас оруулж ирж байгаа эмийн бүтээгдэхүүний чанарын доголдолтой холбогдсон томоохон хэрэг маргаан олон жилийн туршид үндсэндээ бараг гараагүйтэй адил байгаа бол, харин, украины дотоодод үйлдвэрлэсэн их хэмжээний хуурамч эм, эмийн бүтээгдэхүүний илэрц байсхийгээд дуулиан тарьдагийг тэд баримт нотолгоотой дурддаг.

Украины Луганск мужийн эмийн хяналтын албаны дарга “шинэ хуулийн зохицуулалт дотоодын зах зээлийг эмийн **контрфакт бүтээгдэхүүнээс** хамгаалахад шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэнэ, эмийн чанарын асуудлыг импортлогч өөрөө бүрэн хариуцдаг болно, европын 27 оронд мөрддөг евро-стандарт Украин улсад хэрэгжих боломж эрх зүйн талаасаа ийн нээгдлээ” гэж онцолсон байв. Лиценз олгох процедур энгийн. Хүсэлт гаргагчийн өргөдөлд эм хяналтын улсын алба салбараас 10 хоногийн дотор хариу өгнө, лицензийн үнэ сарын цалингийн доод хэмжээний жишиг бүхий байна, олгож байгаа лиценз хугацаагүй (цуцлагдах нөхцөлтэй), харин лицензийн дагуу оруулж ирж байгаа эм эмийн бүтээгдэхүүний багц болгон чанарын хяналтын шатаар заавал дамжина.

Дашрамд тэмдэглэхэд, Монгол Улсын эм эмнэлгийн хэрэгслийн тухай хуульд “хуурамч эм” гэж хууль бусаар ашиг олох зорилгоор эм үйлдвэрлэгчийн нэрээр хуурамч шошго хэрэглэж, дуурайлган үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг хэлнэ; гэжээ. Энэ тодорхойлолтыг илүү нарийсгах боломж шаардлага бий. Жишээлбэл:

- Хуурамч эм бүтээгдэхүүн гэдэг нь тухайн эмийн найрлагад орох ёстой өртөг өндөртэй үндсэн бүрдэлийн орцыг зориуд санаатайгаар багасгасан, адил чиглэлийн үйлчилгээтэй ч илүү хямдаар орлуулсан, эсхүл уг компонентийг ор тас хийхгүй орхигдуулсныг .. хэлдэг. Мөн үйлдвэрлэлийн явцад технологийн дамжлага дээр үйлдлийн дараалал солих, хугацаа хэмнэн хурдавчлах .. зэрэг нь утгаа бүтээгдэхүүний чанарыг зориудаар муутгаж байгаа хэрэг мөн гэж үздэг аж. Ингэж гаргаж авсан бүтээгдэхүүнийг Украинд фальсификат гэнэ.
- “Контрфакт эм, эмийн бүтээгдэхүүн” (лат. contra-эсрэг, factum - үйлдэл) гэдэгт патент эзэмшигчийн зөвшөөрлийг авалгүй үйлдвэрлэсэн эм, эмийн бүтээгдэхүүнийг хэлнэ. Хууль бусаар, ёс бусаар үйлдвэрлэсэн эм; гэсэн утга илэрхийлдэг.

Эмийн чанар нь өвчин эмгэгийг анагаах чадал бүхий доторх бодисын агууламжаар тодорхойлогдоно. Олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээгээр бол тухайн эмийн найрлага, түүний үйлчлэл үзүүлэгч үндсэн бүрдлийн орцыг үйлдвэрлэгч тал нуух эрхгүй, патентын эзний зөвшөөрөлгүйгээр үйлдвэрлэх эрхгүй, үйлдвэрлэсэн ч ориг бренд бүтээгдэхүүний нэрийг авч хэрэглэх эрхгүй байдаг.

Хуурамч эмийн эсрэг тэмцэл манайд ч мөн салбарын тулгамдсан зорилтын нэг юм. Хуурамч эм гэдэг ойлголт Монголд харьцангуй өргөн агуулгатай бөгөөд түүнд хэрэглээний шаардлага хангахгүй эм, эмнэлгийн хэрэгсэл, биологийн идэвхит бүтээгдэхүүн, гоо сайхны бараа, нүдний шил, нүдний контакт линз .. зэрэг эрүүл мэндэд нөлөөлөх бүтээгдэхүүнийг хамруулдаг.

Украины дээрх хуулийг 2012 оны VII сард баталж, 2013 оны III сараас мөрдсөн. Сонирхолтой нь уг хуулийг хэрэжиж эхлэхээс нь өмнө “буцаан өөрчлөх” өөр төсөл хууль санаачлагчдын зүгээс Дээд Рада –д ирсэн нь, зохицуулж байгаа уг асуудал их маргаантай, талуудын сонирхлын зөрчил дээр оршдогийн илрэл шинж юм.

Украинд эмийн эргэлт борлуулалтыг автоматаар бүрэн хянадаг болох чиглэлд техник зохион байгуулалтын ажлууд хийгдэж, улсаас хүч хөрөнгө зарж байна. Европын холбооны холбогдох хууль тогтоомжид орсон өөрчлөлтүүд хуурамч эмийн борлуулалтыг урьдынхаас илүү сайн хязгаарлаж эхэллээ. Үүний дүнд гүйлгээнээс арга буюу шахагдсан хуурамч чанаргүй эм бэлдмэл сул хяналттай тийм зах зээл, улс орон руу гулсана. Улс орноо “эмийн хогийн сав” болохгүйн тулд украинчууд холбогдох хууль тогтоомжоо бусдын адил цаг алдалгүй чангатгах учиртай гэсэн үзэл хандлага ажиглагддаг.

2013.VII сараас Украины Эм хяналтын улсын алба эмийн эргэлт борлуулалтыг хянах автомат системийн нэвтрүүлэлтийг (туршилтын журмаар) эхлүүлж нийтэд сурталчилсан. Эм, эмийн бүтээгдэхүүний урсгал хөдөлгөөнийг “одоо цаг дээр” тасралтгүй шууд хянах боломжийн үндсэн гол “түлхүүр” нь баглаа боодолд “уясан” GS1 ECC200 (data-matrix) стандартын 2 хэмжээст кодлол юм. Ийм систем Европын холбооны түвшинд хэрэглээгээ нэгэнт олсон, туршигдсан, үр дүнгээ өгсөн шилдэг арга туршлагад тооцогддог.

Хяналтын систем дэх мэдээлэл дамжих үйлдийн дараалал:

1. Эм үйлдвэрлэгч эцсийн бүтээгдэхүүнээ бэлэн болгоно.
2. Нийлүүлэгч бүтээгдэхүүнийхээ төрөл, чанар, хэмжээг Системийн өгөгдлийн санд илгээнэ.
3. Үйлдвэрлэгч бүтээгдэхүүнээ албан ёсны дистрибьютер лүү ачуулна.
4. Дистрибьютер бараа бүтээгдэхүүнээ хүлээн авна.
5. Дистрибьютер хичнээн хэмжээний ямар бүтээгдэхүүн авсанаа мөн Өгөгдлийн санд бүртгүүлнэ.
6. Дистрибьютер бүтээгдүүнээ хуваарилж аптекууд руу ачуулна.
7. Эмийн бүтээгдэхүүн борлуулалтын дамжлага (эмнэлэг, аптек) дээрээ ирнэ.
8. Аптекууд авсан бүтээгдэхүүнийхээ холбогдох мэдээллийг хяналтын албаны өгөгдлийн санд дамжуулна.
9. Аптекууд эм борлуулалтын мэдээгээ мэдээллийн төвд дамжуулна.
10. Худалдаж авсан бүтээгдэхүүний чанарын баталгааг илтгэх кодлолт баглаа хэрэглэгчийн гар дээр очно.

Украины засгийн газрын төлөвлөж буйгаар эмийн хяналтын нэгдсэн систем 2017 гэхэд зохих үе шаттайгаар бүрэн нэвтэрч дууссан байх юм. Зорилтын хэрэгжилтийг хангах өргөн хэмжээний бэлтгэл ажил чиг чигээр эрчимжиж, ялангуяа Европын холбооны холбогдох байгууллагуудтай байгуулсан меморандумын дагуу хамтын ажиллагаа өрнүүлж олон талын дэмжлэг тусалцаа авч байна.

Бүгд Найрамдах Казахстан Улс

Эм, эмнэлгийн бүтээгдэхүүний чанар глобаль шинжтэй, дэлхий нийтийн хэмжээний тулгамдсан асуудал юм. Өнгөрсөн хавар (2013.4сар) “хуурам эм бүтээгдэхүүн, түүний хяналт” сэдэвт олон улсын III конференц Казахстанд болж, гадаадын 17 орны эмч мэргэжилтүүд чуулсан. Алмата-ийн Бага Хурлын гол зорилго нь үүссэн бодит нөхцөл байдлыг зөв үнэлэх, эм хангамжийн зах зээлийн оролцогч талуудын ойлголцлыг бэхжүүлэх, тэдний бүтээлч хамтын ажиллагааг хөхиүлэн дэмжих, эмийн эргэлтэд улсын хяналтыг чанарын өндөр түвшинд зохион байгуулж хэрэгжүүлэх арга замыг хайхад чиглэсэн байв.

Бага Хурал дээр Эмийн хяналтын үндэсний төвүүд, хуурам эм бүтээгдэхүүний эсрэг тэмцэх Олон улсын институт харилцан хоорондоо туршлага солилцсон. Бага Хурлын илтгэл хэлэлцүүлгийн явцад “хуурамч эмийн эсрэг тэмцэл, түүний үр дүн Казахстанд ямар байгааг тоо баримттайгаар дурджээ. Хөндлөнгийн шинжээчдийн хийсэн дүгнэлтээр хуурамч эм эмийн бүтээгдэхүүний эзлэх хувийн жин Казахстанд 10-12% -тай байна гэж үздэг. Энэ үзүүлэлт Тусгаар тогтносон хамтын нөхөрлөлийн орнуудад дунджаар 10–30% байдагтай жишвэл, Казахстанд хуурамч эмийн тархац худалдан борлуулалт харьцангуй бага, нөхцөл байдал бусад хөршүүдээсээ дээр байгаа юм.

Казахстаны эмийн зах зээлд (дуурайлгаж үйлдвэрлэсэн) контрфакт бүтээгдэхүүн их байх боломж, үндэс бага гэж үздэг. Энэ нь Казахстанд (улсын дотоодод) эмийн үйлдвэрлэл төдийлэн хөгжөөгүй, сул хөгжсөнтэй⁵⁵ холбоотой. Казахстаны эмийн үйлдвэрүүдийн үйл ажиллагаанд тавих улсын хяналтын систем эрт зүгширсэн, үүргээ сайн гүйцэтгэж байдаг нь ийн дүгнэх бололцоо олгодог.

Казахстаны эрүүлийг хамгаалах яамны эмийн чанарын хяналтын хорооны ерөнхий экспертийн илтгэлд, [казахстаны зах зээлд] хуурамч эмийн эзлэх хувийн жин 1% -с⁵⁶ хэтрэхгүй; гэжээ. Захиргааны албан тушаалтны дурдсан тоо хөндлөнгийн шинжээчийн дүгнэлттэй дүйхгүй байна. Гэхдээ аль ч хэмжээгээр нь авлаа гэсэн .. Казахстан дахь хуурамч эмийн эргэлт борлуулалт, тэнд төрийн хяналтаас гарчихаагүй нь ил байна. Тиймээс бид хуурамч эмийн хязгаарлалтын эрх зүйн болон бусад зохицуулалтыг боловсронгуй болгохдоо “Казахстаны туршлага” -ыг анхаарч үзэх боломжтой.

Эмийн бүтээгдэхүүний чанарын эзспертизийг, Казахстанд, аж ахуйн тооцоотой улсын үйлдвэрийн газар хэрэгжүүлдэг. Тэрхүү «Национальный центр экспертизы лекарственных средств, изделий медицинского назначения и медицинской техники» гэх байгууллагын хүний нөөцийн чадавхи сайн. Казахстаны [эм шинжлэх] Үндэсний төвийн ажиллах бүрэлдэхүүн 41 эрдэмтэн (академич-2, доктор-7, дэд эрдэмтэн-32) –тэй, гаршууд мэргэшсэн 46 шинжээчтэйгээр ажилладаг.

Казахстанд эмийн үйлчлэлийн сөрөг нөлөө .. түүний чанарт тавих хяналтын механизм аптекийн, клиникийн түвшинд зэрэгцээ байдлаар явагдана. Казахстаны эмийн чанарын хяналтын нэг онцлог нь эм үйлдвэрлэгч нартайгаа хамтран ажилладаг, тэдний хүсэлт саналыг хүлээн авч “хуурамч эм бүтээгдэхүүн илрүүлэх” төлөвлөгөөт бус хамтын рейд шалгалт явуулдаг, ингэх нь үйлдвэрлэгч, зохицуулагч, эмнэлэг, хэрэглэгч [бүх] талын эрх ашигт нийцдэг байна.

⁵⁵жишээлбэл, ОХУ-тай харьцуулахад;

⁵⁶ВОЗ-ын мэдээнд дурдсанаар, хуурамч эмийн эзлэх хувийн жин дэлхийн хэмжээнд яривал 25%, европын холбооны хүрээнд 1-3%, африкийн зарим оронд энэ үзүүлэлт 80% -д хүрдэг.

Казахстан Улсын Эрүүлийн хамгаалах систем (салбар)-ын тухай, Захиргааны хариуцлагын тухай .. зэрэг олон хууль шийдвэр агуулгадаа хуурамч эм импортлох үйлдвэрлэх борлуулахыг хориглосон тодорхой заалтууд (жишээ нь: Захиргааны хариуцлагын тухай Кодексийн §324)-тай. Мөн, Казахстаны засгийн газар, салбарын яамны бусад шийдвэрүүд ч хуурамч эм, хугацаа дууссан эмийн эргэлтийг хязгаарлахад чиглэсэн байдаг. Жишээ нь,

Казахстаны Засгийн газрын (2012.01.11 –ний өдрийн № 26) тогтоолоор баталсан “Хэрэглээний шаардлага хангахгүй эм эмнэлгийн зориулалттай бүтээгдэхүүнийг хурааж устгахад баримлах Дүрэм” бий. Дүрмийн ерөнхий зүйлд “хугацаа хэтэрсэн эм”, эмийн “хадгалалтын хугацаа” -ны талаар, мөн бүртгэгдээгүй [бүртгэлд ороогүй, оруулаагүй] эм бүтээгдэхүүний талаар тодотгожээ. Эмнэлгийн төхөөрөмжийг нарийн дэгээр устгалд оруулах горим энэ актаар зохицуулагдсан. Радиоидэвхт бодис агуулсан эмнэлгийн эвдэрхий төхөөрөмжийг дүрмийн бусаар хамаа намаагүй хаяснаас болж, хогийн цэгийн манаач учир мэдэхгүйн харгайгаар “атомыг лантуудан” хорт бодис асгаж улс гүрний хэмжээний аюул тарьсан түүх сургамж байдаг.

Дүрмийн 3 дугаар зүйлд “хуурамч, бүртгэгдээгүй, хугацаа дууссан болон Казахстан Улсын хууль тогтоомжийн шаардлагад нийцээгүй эм, эмийн бүтээгдэхүүн, эмнэлгийн зориулалттай багаж төхөөрөмжийг худалдан борлуулах, ашиглахыг хориглоно” гэж заасан. Ийм бүтээгдэхүүн илэрсэн тохиолдолд устгана. Устгахдаа, устгалын ажиллагааг хэн хариуцах, хаана яаж хэрэгжүүлэхийг ч тэнд заажээ. Устгалын үйл ажиллагаа тусгай дэгээр, заасан газарт, бичиг зөвшөөрлийн дагуу нарийн дэг хяналтын дор явагдана.

Эмийн борлуулалтад баримтлах нэг чухал нөхцөл нь зарагдаж байгаа бүтээгдэхүүний марк заавар танилцуулга заавал тус улсын албан ёсны хэл дээр бичигдсэн байх явдал юм. Казахстанд эм эмийн бүтээгдэхүүний гаж нөлөөлөлийг бүртгэх, хуурамч эмийг илрүүлэх, түгэн дэлгэрэхээс сэргийлэх мониторингийн нэгдсэн систем үйлчилдэг. 2008 оноос Казахстан улс, эмийн дагалдах сөрөг нөлөөг бүртгэж хянах ДЭМБ –ын зорилтот хөтөлбөрийн эрх тэгш гишүүн оролцогч болсон нь уг хөтөлбөрийн 7 сая шахам сэдэвжиж төрөлжсөн мэдээлэл бүхий санг ашиглах нөхцөлийг бүрдүүлжээ.

Хуурамч эм бүтээгдэхүүн зарж борлуулсан аптечдыг Казахстаны хууль тогтоомжоор торгодог. Үүнийг “хүрэлцээтэй бус, дутуудсан арга хэмжээ” хэмээн үзэж, Казахстаны Эрүүлийг хамгаалах яамнаас хуурамч эм, эмийн бүтээгдэхүүнийг зарж борлуулсан аптекийн эздэд 5 хүртэл жилийн хорих ял оноодог болгон хуульчлах санал оруулсан мэдээ бий.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ

1. The Council of Europe MEDICRIME Convention: protecting the patient from counterfeit/falsified medical products - a pre-requisite for safe healthcare, www.edqm.eu/site/press_briefing_in_4_languagespdf-en-31292-2.html
2. “БНХАУ-ын эмийн захиргааны тухай хууль”.www.sda.gov.cn
3. “БНХАУ-ын Эрүүгийн хууль”.mps.gov.cn
4. 21 U.S.C. United States Code, 2012 Edition Title 21. www.law.cornell.edu/uscode/text/21/

5. U.S. Code: Title 18 - CRIMES AND CRIMINAL PROCEDURE Title 18.
www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2320
6. Федеральный закон "Об обращении лекарственных средств". [ros-med.info\laws](http://ros-med.info/laws)
7. Проект федерального закона «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации для ратификации Конвенции Совета Европы «О борьбе с фальсификацией медицинской продукции и сходными преступлениями, угрожающими здоровью населения» (Конвенция «Медикрим»)». regulation.gov.ru
8. Н.Спивак, Конвенция MEDICRIME как инструмент в борьбе с фальсификатом. <http://www.apteka.ua/article/103639>
9. Оборот фальсифицированных лекарств в России. <http://citofarm.ucoz.ru/>
10. Итоги государственного контроля качества лекарственных средств за 2012 год. www.roszdravnadzor.ru
11. Хууль бусаар сурталчлан борлуулсан хуурамч эмийн жарсаалт. www.sina.com.cn